Andrius Milius

Tyrimai Bažnyčių – Vežėjų gatvėse

2017 m. atlikti detalieji tyrimai naujai tiesiamos lietaus nuotekų trasos vietoje Vežėjų ir Bažnyčių gatvėse Klaipėdos senamiesčio (UK 16075) teritorijoje. Minėtų gatvių užuomazgos – XVII a. I pusėje, kai buvo supilti gynybiniai bastioniniai įtvirtinimai, o į bastionais apsaugotą teritoriją pateko tiek pats Memelburgas, tiek nauja priemiesčio dalis, kuri 1693 m. pavadinta Frydricho miestu (*Friedrichstadt*). Šiam miestui buvo suteiktas herbas ir vėliava. 1722 m. vyriausybės potvarkiu Frydricho miestas sujungtas su Memelburgu, ir visa Klaipėda pradėta vadinti Memeliu.

Iki šiol aplinkoje vykdant archeologinius tyrimus buvo aptikti kultūriniai sluoksniai, datuojami ne anksčiau nei XVII a. (Žulkus V., *ATL 1986 ir 1987 metais*, 1988, p. 151–152; Brazauskas M., *ATL 2008 metais*, 2009, p. 342–344; Songailaitė R., *ATL 2010 metais*, 2011, 347–351; Songailaitė R., *ATL 2011 metais*, 2012, p. 403–405; Duderis K., *ATL 2014 metais*, 2015, p. 339–342). Manoma, kad iki supilant bastioninius įtvirtinimus, šioje vietoje gal ir galėjo būti keletas pavienių pastatų, tačiau pagrindinių gatvių bei sklypų užuomazgos ir istoriniuose planuose matomos tik nuo XVII a. vidurio. Pats vertingiausias šiuo požiūriu yra 1670 m. planas, kuriame detaliau pavaizduotas padrikas Frydricho miesto užstatymas, taip pat kai kurios dar ne vienoje ašyje su Memelburgo gatvėmis pravestos gatvės.

1 pav. Ūkinės dėžės fragmentai perkasoje 3 iš Š. N. Brazdeikio nuotr.

Fig. 1. Fragments of a storage box in trench 3, as seen from the N.

2017 m. tyrimai vykdyti 172 m ilgio suprojektuotų lietaus nuotekų tinklų vietose (47 m tirta Bažnyčių gatvėje, 125 m – Vežėjų gatvėje). Iš viso ištirta 13 nevienodo dydžio perkasų (3 Bažnyčių gatvėje, 10 Vežėjų gatvėje), 186,95 m^2 dydžio plotas.

Perkasa 1 (14x1–1,8 m dydžio) tirta Bažnyčių gatvės važiuojamosios dalies PR pusėje, šalia Tiltų gatvės sklypo 18. Perkasoje išskirta 11 kultūrinio sluoksnio horizontų. Ankstyviausiai datuojamas sluoksnis priskiriamas XVI a. II pusei – XVII a. XVIII a. pabaigos – XIX a. pradžios grindinys aptiktas 55 cm gylyje. Po juo tirtas kultūrinis sluoksnis, kuriame aptikti 45 XVIII–XIX a. dirbiniai: puodynių, dubenų, lėkščių šukių, koklių bei čerpių fragmentai, kaolino pypkių dalys. 1,2–1,4 m gylyje išskirtas XVI a. II puse – XVIII a. datuojamas kultūrinis sluoksnis. Apie 1,5 gylyje aptiktos medinio latako liekanos.

Perkasa 2 (10x1,7 m dydžio) tirta Vežėjų gatvės važiuojamosios dalies ŠR pusėje, į ŠR nuo minėtos gatvės sklypo 2 ir į PV nuo Tiltų gatvės sklypo 18. Perkasoje fiksuota 10 kultūrinio sluoksnio horizontų, o ankstyviausiai datuojamas sluoksnis priskiriamas XVI a. II pusei – XVII a. Jis aptiktas vidutiniškai 1,17–1,37 m gylyje po vėlyvais perkasimais. Be minėto laikotarpio radinių, aptiktos ir kelios neaiškios paskirties struktūros: tašyta lenta bei

rąstelis, kurie gali būti siejami su buvusiu mediniu užstatymu.

Toliau tirtoje ***perkasoje 3*** (10x1–1,4 m dydžio) fiksuoti 8 kultūrinio sluoksnio horizontai. Apie 50 cm gylyje aptiktas XVIII a. pabaigos – XIX a. pradžios buvusio pastato pamato bei grindinio fragmentas. Nuo 1,09–1,2 m gylio tyrinėtas 37–59 cm storio juodos spalvos humusingas grunto horizontas, kuriame atidengtos įvairios medinės konstrukcijos: pavienės lentos bei du ūkinių dėžių fragmentai be archeologinių radinių (1 pav.). Šios medinės konstrukcijos, kaip ir sluoksnis, kuriame jos aptiktos, datuojamas XVI a. II puse – XVII a. 1,65–1,67 m gylyje pasiektas šviesiai pilkos spalvos šlynas – įžemis.

Perkasoje 4 (10x1 m dydžio) fiksuoti 8 kultūrinio sluoksnio horizontai. XVIII a. pabaigos (?) – XIX a. pradžios grindinys, gerokai apardytas klojant XX a. komunikacijas, atidengtas 60 cm gylyje (2 pav.). Po juo iki 1,7 m gylio (įžemio) išskirti gatvės niveliaciniai sluoksniai, kuriuose surinkta XVII–XIX a. datuojamų radinių.

Perkasoje 5 (10x1 m dydžio) išskirta 12 kultūrinio sluoksnio horizontų. Kaip ir ankstesnėse perkasose joje aptiktas XVIII a. pabaigos (?) – XIX a. pradžios grindinys, kuris buvo kiek aukščiau, apie 30 cm gylyje. XVII a. kultūrinis sluoksnis išskirtas nuo 1,3 m gylio. Aptikta koklių, kaolino pypkučių, puodynių bei dubens šukių, lentų bei horizontaliai paguldytų rąstelių fragmentų, viena ūkinė dėžė.

Perkasoje 6 (10x1 m dydžio) išskirti 8 kultūrinio sluoksnio horizontai. Apie 60 cm gylyje aptiktas ankstyvesnio grindinio bei 3 pamatų fragmentai. Nuo 1,2–1,5 m gylio tirtas juodos spalvos grunto horizontas, kuriame rasta lentų bei rąstelių fragmentų, sietinų su pirminiu šios Klaipėdos senamiesčio dalies užstatymu (XVI a. II pusė – XVII a.) (3 pav.).

Perkasoje 7 (10x1 m dydžio) fiksuoti 6 kultūrinio sluoksnio horizontai. XVIII a. datuojamas keliose vietose perkastas kultūrinis sluoksnis aptiktas vidutiniškai 0,56–1 m gylyje. Po juo, apie 1,45 m gylyje aptiktas pirminis kultūrinis sluoksnis be archeologinių radinių. Pagal greta tirtų perkasų duomenis jis datuotas XVI a. II puse – XVII a.

2 pav. XVIII a. pabaigos – XIX a. grindinys perkasoje 4 iš ŠR. N. Brazdeikio nuotr.

Fig. 2. Late 18th–19th-century paving in trench 4, as seen from the NE.

3 pav. XVI a. II pusės – XVII a. karkasinių pastatų liekanos perkasoje 6 iš PV. N. Brazdeikio nuotr.

Fig. 3. The remains of second half of the 16th–17th-century half-timber buildings in trench 6, as seen from the SW.

0 2 cm

4 pav. 27 mm skersmens XVI a. II pusės varinis skaičiavimo žetonas. R. Niurnaitytės nuotr.

Fig. 4. A 27 mm diameter copper jeton from the second half of the 16th century.

Perkasoje 8 (7x1 m dydžio) aptikti 6 kultūrinio sluoksnio horizontai. Čia iki 1,5 m gylio aptikti XVIII a. II pusės – XX a. sluoksniai su komunikacijų perkasimais, apardyto mūro fragmentu, pavienėmis lentomis. Žemiau jo ir virš įžemio esantis 12–25 cm storio juodos humusingos žemės sluoksnis be radinių datuotas XVI a. II puse – XVII a. Įžemis atidengtas 1,65–2,26 m gylyje.

Perkasoje 9 (15x1 m dydžio) išskirti 7 kultūrinio sluoksnio horizontai. Perkasoje fiksuota nemažai XX a. perkasimų. Nejudinti kultūriniai horizontai buvo išlikę tik nedideliuose perkasos ruožuose. XVIII a. pabaiga – XIX a. datuojamas grindinys yra apie 80 cm gylyje. Toliau iki 1,56 m gylio išskirtas horizontas, kuris pagal radinius ir stratigrafinį išsidėstymą datuojamas XVII–XVIII a. ir sietinas su Vežėjų gatvės tvarkymo darbais. Nuo 1,7 m gylio atsektas virš įžemio esantis iki 25 cm storio pirminis žemės paviršius – juodos spalvos humusingas sluoksnis.

Perkasoje 10 (39x1–1,3 m dydžio) fiksuota 12 kultūrinio sluoksnio horizontų. Archeologinis sluoksnis fiksuotas nuo 80–90 cm gylio. Čia aiškiai išsiskyrė du chronologiniai etapai: XVIII a. sluoksnis (100 vienetų XVII–XVIII a. radinių) bei XVI a. II pusės – XVII a. datuojamas pirminio užstatymo sluoksnis (132 vienetai XVI–XVII a. radinių). Apatiniame sluoksnyje aptiktos 6 medinės konstrukcijos, sietinos su buvusių karkasinių namų vietomis.

Perkasose 11 (7x1 m dydžio, fiksuoti 8 kultūrinio sluoksnio horizontai), ***12*** (21x1–1,4 m dydžio, 11 kultūrinio sluoksnio horizontų), ***13*** (4x1 m dydžio, 7 kultūrinio sluoksnio horizontai) aptikti kultūriniai sluoksniai, atkartojantys ankstesnėse perkasose nustatytą miesto raidos chronologiją. Ankstyviausi sluoksniai datuoti XVI a. II puse – XVII a. Čia aptiktos struktūros – tai vien medinės buvusio tako lentos.

Apibendrinant tyrimų rezultatus, tirtose vietose galima išskirti 3 esminius šio Klaipėdos senamiesčio raidos chronologinius etapus. Pirmasis – tai vidutiniškai iki 60–80 cm gylio fiksuoti XIX a. II pusėje – XX a. suformuoti kultūriniai sluoksniai. Daugmaž šiame gylyje buvo aptikti XVIII a. pabaiga (?) – XIX a. pradžia datuojami buvusių gatvės grindinių paviršiai bei pastatų pamatų fragmentai. Antrasis – tai maždaug 0,7–1,3 m gylyje fiksuoti XVIII–XIX a. kultūriniai sluoksniai, sietini su Vežėjų gatvės tvarkymo darbais. Daugiausia tai niveliacinio pobūdžio sluoksniai, kuriuos sudaro smėlio, rudos spalvos žemės horizontai, pavieniai pilkos spalvos žemės sluoksniai. Trečiajam etapui priskirtas vidutiniškai 1,3–1,7 m gylyje esantis XVI a. II pusės – XVII a. juodos spalvos humusingas kultūrinis horizontas su čia stovėjusių medinių karkasinių pastatų fragmentais, kitomis pavienėmis lentomis, rąsteliais, medinių lentų – takų liekanomis. Įžemis – šviesiai pilkos spalvos šlynas tirtose perkasose glūdėjo 1,6–2 m gylyje.

Tyrimų metu surasta bei inventorinta 937 vienetai XVI–XIX a. radinių. Didžiąją jų dalį sudaro buitinės keramikos šukės – puodų, puodynių, lėkščių, dubenų, keptuvių bei kaolino pypkių fragmentai. Dalis jų dengti žalia glazūra,

keletas indų buvo puošti horizontalių linijų motyvais. Taip pat rasta XVI–XVIII a. datuojamų karnizinių, karūninių ir plokštinių koklių fragmentų. Atskirai verta paminėti Bažnyčių gatvelėje tirtoje perkasoje rastą 27 mm skersmens aritmetiniams skaičiavimams ant specialios lentos – abako – atlikti skirtą varinį skaičiavimo žetoną, kurio vienoje pusėje pavaizduota lotyniška abėcėlė (4 pav.). Rastas skaičiavimo žetonas turėtų būti pagamintas 1570–1582 m. Vokietijoje, didžiausiame to meto žetonų gamybos centre, laisvajame Niurnbergo mieste. Radiniai perduoti MLIM.

The Excavation on Bažnyčių – Vežėjų Streets

In 2017, 13 trenches (a total of 187 m^2) were excavated on Bažnyčių – Vežėjų Streets in Klaipėda. Three cultural layer horizons were distinguished during the investigation: second half of the 19th–20th century; 18th–19th century (Fig. 2), and second half of the 16th–17th century (Fig. 1). Fragments of half-timber buildings (Fig. 3) and the remains of a wooden path from this period were found in this last horizon. 937 finds: fragments of pots, jars, plates, bowls, frying pans, kaolin pipes, and 16th–18th-century stove tiles were discovered during the investigation. A second half of the 16th century copper jeton (Fig. 4) was an exceptional find.

Andrius Milius

Tyrimai Danės skvere

2017 m. vyko žvalgomieji tyrimai apie 3,68 ha ploto Danės skvere Klaipėdos miesto istorinėje dalyje, vadinamoje Naujamiesčiu (UK 22012), tarp Biržos tilto ir būsimo Bastiono gatvės tilto. Šioje Klaipėdos vietoje numatomi didelės apimties infrastruktūriniai pokyčiai: bus pertvarkoma Danės upės krantinė, pėsčiųjų bei dviračių takai, fontano infrastruktūra ir kt. Tyrimų vieta patenka į seniausią Naujamiesčio teritorijos dalį, vadintą Krūmamiesčiu, ribojamu dešiniąja Danės upės pakrante bei dabartinėmis S. Daukanto, K. Donelaičio ir S. Šimkaus gatvėmis. Anot J. Tatorio, dešiniajame Danės krante XVI a. yra buvę sodybų, tačiau iš pradžių jos stovėjo padrikai. Pagrindinis Krūmamiesčio užstatymas buvo abipus Liepų gatvės, o apie Danės skvero istorinę bei urbanistinę raidą istorinių šaltinių nėra. Skvero R dalis priskiriama Naujamiesčio buvusios pramoninės zonos teritorijai. Šios Klaipėdos miesto dalies ištakų galima ieškoti jau XVIII a. II pusėje. Tačiau iš kartografinių šaltinių galime spręsti, jog ši pramoninė zona per visą XIX a. buvo tankiau užstatyta prie pat dešinės Danės upės pakrantės (Tatoris J., *Senoji Klaipėda: urbanistinė raida ir architektūra iki 1939 metų*, V., 1994, p. 46–47).

Arčiausiai Danės skvero vykdytų archeologinių tyrimų metu aptikti daugiausia nuo XVIII–XIX a. datuojami sluoksniai, išskyrus 2014 m. D. Balso Biržos pastato vietoje tyrimų metu rastą XVII a. datuojamą kultūrinį sluoksnį (*ATL 2014 metais*, 2015, p. 331–337). Nors tyrimų vieta yra praktiškai šalia XVI–XVIII a. Klaipėdos senamiesčio, archeologinių duomenų apie šioje vietoje esančius kultūrinius sluoksnius nepakanka.

Archeologiniai tyrimai skvere vyko kasant šurfus (44 šurfai – 197 m^2 plotas) bei žvalgomąsias perkasas (6 perkasos – 178 m^2 plotas) (1 pav.). Iš viso žvalgomųjų tyrimų metu skvere ištirtas 375 m^2 dydžio plotas, aptikti XIX–XX a. datuojami kultūriniai sluoksniai bei struktūros, taip pat fragmentiški ankstesnio XVII a. II pusės (?) – XVIII a. kultūrinio sluoksnio fragmentai.

XIX–XX a. datuojami kultūriniai sluoksniai bei struktūros yra vidutiniškai iki 1 m gylio, išskyrus įrengtų pusrūsių ar perkasimų vietas,